Ҡаралды һәм ҡабул ителде:	Килешелде:	Раҫланды:
Педагогик кәңәшмә ултырышы	Уҡыу-тәрбиә эштәре буйынса директор урынбаҫары	Т.Йосопов исемендәге республика лицей-интернат директоры бойороғо
Протокол № 1	____ Л. Р. Хисаметдинова	« 31» август 2023 йыл
«31» август 2023 йыл	« 31» август 2023 йыл	№_____

Башҡорт теле буйынса 7-9-сы кластар өсөн эш программаһы

(төп дөйөм белем биреү кимәленә ярашлы төҙөлдө)

Эш программаһын төҙөүселәр:
Баева Гүзәлиә Рид ҡыҙы,
Нуриева Әлфирә Йәмил ҡыҙы,
юғары категориялы башҡорт теле һәм әҙәбиәте уҡытыусылары

Мәсәғүт
2023

Аңлатма яҙыу

Башҡорт теле буйынса эш программаһы Рәсәй Федерацияһының 2012 йылдың 29 декабренән N273-ФЗ “Рәсәй Федерацияһында мәғариф тураһында” Федераль законына, Башҡортостан Республикаһының 2013 йылдың 1 июленән №696-з “Башҡортостан Республикаһында мәғариф тураһында”ғы Законына, «Башҡортостан Республикаһы халыҡтары телдәре тураһында» Башҡортостан Республикаһы Законына (21.01.99), Башҡортостан Республикаһында Милли мәғарифты үҫтереү концепцияһына, Федераль дәүләт стандарттары положениеһына, уҡытыу туған (башҡорт) телдә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 5-11 кластары өсөн “Башҡорт теле” предметы буйынса белем биреү өлгө программаларына (авт.-төҙ.: З. М. Ғәбитова. – Өфө: Китап, 2017) таянып эшләнде. Эш программаһы түбәндәге дәреслектәргә нигеҙләнеп төҙөлдө:

Башҡорт теле. Ябай һөйләм синтаксисы: уҡытыу туған (башҡорт) телдә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 7-се класы өсөн уҡыу ҡулланмаһы. Авторҙары: Ә.М.Аҙнабаев, С.А.Таһирова, М.Ә.Ғәзизуллина. Өфө: Китап, 2017.

Башҡорт теле. Ҡушма һөйләм синтаксисы: уҡытыу туған (башҡорт) телдә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 8-се класы өсөн уҡыу ҡулланмаһы. Авторҙары: Л.Х.Сәмситова, С.А.Таһирова, Э.Ф.Рәхимова, Т.М.Исламова. Өфө: Китап, 2017.

Башҡорт теле: уҡытыу туған (башҡорт) телдә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 9-сы класы өсөн уҡыу ҡулланмаһы. Авторҙары: В.Ш.Псәнчин, Ю.В.Псәнчин, А.И.Игелекова, Ф.Ю.Үтәбаева. Өфө: Китап, 2017.

Уҡыу планында «Башҡорт теле» предметының урыны

Башҡортостан Республикаһының башҡорт телендә уҡытылған дөйөм белем биреүсе мәктәптәр өсөн йыллыҡ өлгө уҡыу планы башҡорт телен 204 сәғәт (7-9-сы кластар) күләмендә уҡытыуҙы күҙ уңында тота. Дыуан районы республика лицей-интернатының уҡыу планына ярашлы 7-се класта – 34 сәғәт, 8-се класта – 34 сәғәт, 9-сы класта – 66 сәғәт (башҡорт теле предметын өйрәнеүгә 7-9-сы кластарҙа аҙнаһына 2 сәғәт бүленә.)

«Башҡорт теле» предметын уҡытыу маҡсаттары:

1) туған телгә ҡарата һөйөү, мәҙәниәт күренеше булараҡ, телгә ҡарата аңлы ҡараш тәрбиәләү; туған телдең төп аралашыу, кеше эшмәкәрлегенең төрлө сфераһынан белем алыу ҡоралы булыуын, йәмғиәттә ҡабул ителгән әхлаҡ-этик нормаларҙы үҙләштереү сараһы булыуын аңлау; туған телдең эстетик ҡиммәттәрен үҙләштереү;

2) көндәлек тормошта һәм уҡыу эшмәкәрлегендә туған телде аралашыу сараһы булараҡ үҙләштереү; үҙ-ара аңлашыу һәм үҙ-ара фекер алышыуға һәләтлелекте үҫтереү; үҙ телмәреңде камиллаштырыу; мөһим төп уҡыу белемен һәм универсаль уҡыу хәрәкәттәрен (эшмәкәрлек маҡсаттарын аныҡ итеп әйтә белеү, уны планлаштырыу, библиографик эҙләнеү үткәреү, төрлө типтағы лингвистик һүҙлектәрҙән, сығанаҡтарҙан, Интернеттан тейешле мәғлүмәтте алыу һәм эшкәртеү һ. б.) үҙләштереү;

3) тел системаһы төҙөлөшөн һәм уның хәрәкәттә булыу законлығын үҙләштереү; стилистик ресурстарҙы һәм төп әҙәби тел нормаларын күҙәтергә өйрәнеү; анализлау, сағыштырыу, классификациялау һәм тел факттарын баһалау һәләттәрен үҫтереү; яҙма һәм һөйләү телмәрен, телмәр эшмәкәрлеге төрҙәрен, аралашыуҙың төрлө ситуацияларында телде ҡулланыу ҡағиҙәләрен, телмәр этикет нормаларын үҙләштереү; актив һәм потенциаль һүҙлек запасын байытыу; телмәрҙә грамматик сараларҙы ҡулланыу күләмен киңәйтеү; алынған белемде, күнекмәне аралашыу процесында, уҡыу эшмәкәрлегендә һәм көндәлек тормошта ҡулланыу һәләтлеген камиллаштырыу.

«Башҡорт теле» предметын өйрәнеү һөҙөмтәләре

Башҡорт теле программаһын үҙләштереүҙең **шәхси** һөҙөмтәләре булып түбәндәгеләр тора:

1) башҡорт телен башҡорт халҡының төп милли-мәҙәни ҡиммәте булараҡ аңлау, интеллектуаль, ижади һәләтлектәрен һәм шәхестең мораль-этик сифаттарын үҫтереүҙә туған телдең ролен, уның мәктәптә белем алыу процесындағы әһәмиәтен билдәләү;

2) башҡорт теленең эстетик ҡиммәтен аңлау; туған телгә ҡарата ихтирам, һөйөү, унын менән ғорурланыу тойғоһо тәрбиәләү; милли-мәҙәни сағылыш булараҡ, башҡорт теленең таҙалығын һаҡлау тураһында хәстәрлек күреү; үҙ телмәрендә камиллаштырыуға ынтылыу;
3) аралашыу процесында кәрәкле һүҙлек запасына эйә булыу һәм үҙ фекереңде иркен еткереү әсән тейешле грамматик саралаҙы үҙләштереү; үҙ телмәреңде күҙәтеү һәм уны баһалау күнекмәһен булдырыу.

Башҡорт теле программаһын үҙләштереүҙең **метапредмет һөҙөмтәләре:**

1) телмәр эшмәкәрлегенең бөтә төрҙәрен үҙләштереү:
-телдән һәм яҙма бирелгән мәғлүмәтте адекват ҡабул итеү;
-уҡыуҙың төрлө төрҙәрен үҙләштереү;
-төрлө сығанаҡтарҙан, шул иҫәптән ваҡытлы матбуғат сараларынан, уҡыу ҡулланмаһы булараҡ компакт-дискыларҙан, интернет ресурстарҙан мәғлүмәтте һайлап алыу һәләтлелеге;
-һайлап алыу алымдары менән эш итә белеү һәм тәғәйен темаға материалды системаға килтереү; уҡыу йә аудирование һөҙөмтәһендә, шулай уҡ техник саралар һәм мәғлүмәти технологиялар ярҙамында мәғлүмәтте үҙ аллы эҙләй ала белеү, уны анализлау һәм һайлап алыу; ҡайтанан эшкәртеү, һаҡлай һәм еткерә белеү;
-алдағы уҡыу эшмәкәрлегенең (индивидуаль һәм коллектив) маҡсатын билдәләү һәләтлелеге, эштең эҙмә-эҙлелеге, өлгәшелгән һөҙөмтәләрҙе баһалау, уларҙы телдән һәм яҙма формала адекват аныҡ итеп әйтеү;
-телдән һәм яҙма формала үҙ фекереңде иркен еткерә белеү; тыңланған йәки уҡылған тексты тәҡдим ителгән кимлдә (план, һөйләү, конспект, аннотация) һөйләй алыу;
- үҙ тиңдәштәрең аудиторияһында ҙур булмаған доклад, хәбәрҙәр менән сығыш яһай белеү;
2) алынған белем һәм күнекмәләрҙе көндәлек тормошта ҡуллана белеү; туған телде башҡа төрлө фәндәрҙән белем алыу сығанағы булараҡ файҙаланыу; тел күренештәрен анализлау буйынса алған белем һәм күнекмәләрен предмет-ара (сит тел, әҙәбиәт һ. б. дәрестәрҙә) ҡулланыу;
3) аралашыу процесында тирә-яҡтағы кешеләр менән коммуникатив маҡсатлы бәйләнештә, ниндәйҙер эш төрөн бергә башҡарыу, бәхәс, фекер алышыуҙа ҡатнашыу; формаль һәм формаль булмаған шәхестәр менән мәҙәни-ара аралашыу барышындағы төрлө ситуацияларҙа телмәр этикетының милли-мәҙәни нормаларын үҙләштереү.

Предмет һөҙөмтәләре:

1) башҡорт теленең башҡорт халҡының милли теле, Башҡортостан Республикаһынының дәүләт теле булыуы тураһында, тел һәм халыҡ мәҙәниәтенең бәйләнештәре тураһында, туған телдең кеше һәм йәмғиәт тормошондағы роле тураһында ҡараш булдырыу;
2) шәхестең интеллектуаль һәм ижади һәләтен үҫтереүҙә, белем алыуҙа, шулай уҡ үҙ-үҙеңде камиллаштырыу процесында башҡорт теленең билдәле ролен аңлау;
3) телмәр эшмәкәрлегенең бөтә төрҙәрен үҙләштереү:
Аудирование (тыңлау) һәм уҡыу:
-телдән һәм яҙма бирелгән мәғлүмәтте (маҡсат, текстың темаһы, төп һәм өҫтәмә мәғлүмәт) адекват ҡабул итеү;
-төрлөсә уҡыу күнекмәләрен булдырыу (эҙләнеү, ҡарап сығыу, танышыу, өйрәнеү); төрлө стилдәге, жанрҙағы текстарҙы үҙләштереү;
-уҡылған текстағы (план, тезис) мәғлүмәтте ҡайтанан эшкәртеү күнекмәләрен; төрлө стилдәге, жанрҙағы текстарҙы үҙләштереү;
-төрлө типтағы һүҙлектәр, белешмә өсөн әҙәбиәт, шулай уҡ электрон ҡулланмалар менән иркен ҡулланыу;
-төрлө стилдәге һәм жанрҙағы текстарҙы телдән адекват ҡабул итеү; аудированиеның (аудиотексты тулыһынса аңлау, унын төп йөкмәткеһен аңлау, мәғлүмәтте һайлап алыу) төрлө төрҙәрен үҙләштереү;
-стилистик үҙенсәлектәрен иҫәпкә алып, йөкмәткенән һәм ҡулланылған тел сараларынан сығып, фекерҙе сағыштыра алыу;
һөйләү һәм яҙыу:

-тыңланған һәм уҡылған тексты телдән һәм яҙма формала тәҡдим ителгән кимәлдә (йөкмәткеһен һөйләү, план, конспект) һөйләй алыу;
-телдән һәм яҙма формала үҙ фекереңде дөрөҫ һәм иркен еткерә алыу, тексты логик яҡтан эҙмә-эҙлекле төҙөү нормаларын һаҡлау; фактарға һәм үҙеңде уратып алған ысынбарлыҡ күренештәренә, уҡыған һәм ишеткәндәргә үҙ мөнәсәбәтеңде адекват сағылдырыу;
-төрлө телмәр стилендә һәм төрлә жанрҙарҙа (аралашыу ситуацияһына ҡарап) телдән һәм яҙма текст төҙөй белеү; төрлө телмәр стилендә һәм төрлө жанрҙарҙа (хикәйә, хат, ғариза, баһалама, ышаныс ҡағыҙы, расписка) яҙа белеү, аралашыу бурыстарынан сығып, тел һүрәтләү сараларын ирекле рәүештә һайлау;
-төрлө төрҙәге монолог һәм диалогты үҙләштереү; ҙур булмаған хәбәрҙәр, докладтар менән үҙ тиҫтерҙәрең алдында сығыш яһау;
-ғәмәлдә төрлө телмәрҙәге аралашыуҙың орфоэпик, лексик, грамматик, хәҙерге башҡорт теленең стилистик нормаларын һәм әҙма телмәрҙә төп орфографик һәм пунктуационнормаларҙы һаҡлау; лексика һәм фразеологияны стилистик яҡтан корректлы ҡулланыу; яҙыуҙа орфография, пунктуацияның төп ҡағиҙәләрен һаҡлау;
-телмәр этикеты нормаларын һаҡлап аралаша алыу, аралашыуҙың төрлө тормош ситуацияларында ым-ишара, мимиканы урынлы ҡулланыу;
-уҡыу процесында һәм көндәлек аралашыуҙа үҙ телмәреңде контролдә тота алыу; йөкмәткенән, һүҙҙәрҙе урынлы ҡулланыуҙан сығып, үҙ телмәреңде баһалай белеү; грамматика һәм телмәр хаталарын таба, уларҙы төҙәтә алыу; үҙ тексыңды мөхәррирләү һәм камиллаштыра белеү;

4) туған тел тураһында төп фәнни нигеҙҙе үҙләштереү; уның кимәл һәм берәмектәр бәйләнешен аңлау;
5) тел ғилеменең төп аңлатмалары: лингвистиканың һәм уның төп бүлектәре: тел һәм телмәр, телмәр аралашыуы, һөйләү һәм яҙма телмәр, монолог, диалог һәм уларҙың төрҙәре; аралашыу ситуациялары, фәнни, публицистик, рәсми йәки эш ҡағыҙҙары стилдәре, матур әҙәбиәт теле; функциональ-мәғәнәүи телмәр төрҙәре (хикәйәләү, һүрәтләү, фекер йөрөтөү); текст төрҙәре; телдең төп берәмектәре, уларҙың билдәләре һәм телмәрҙә ҡулланыу үҙенсәлектәрен үҙләштереү;
6) һүҙгә төрлө анализ төрҙәрен (фонетик, морфематик, һүҙьяһалыш, лексик, морфологик), һөйләм һәм һүҙбәйләнешкә синтаксик анализ: йөкмәтке, төп билдә һәм структура, тел һүрәтләү сараларын ҡулланыуҙы иҫәпкә алып, тексты анализлау;
7) туған телдең эстетик функцияһын таныу, матур әҙәбиәт текстарын анализлағанда телмәрҙең эстетик кимәлен баһалау.

Уҡытыу предметының төп йөкмәткеһе

7 класс

Башҡорт теле – беҙҙең туған телебеҙ (1с.)

Үтелгәндәрҙе ҡабатлау (2с.)

Синтаксис (11с.) Синтаксистың төп маҡсаты. Синтаксистың берәмеге булараҡ һүҙбәйләнеш һәм һөйләм. Һүҙбәйләнештең төп билдәләре. Һүҙбәйләнештәрҙең яһалыу юлдары. Эйәртеүле бәйләнеш төрҙәре: ярашыу, башҡарылыу, йәнәшәлек, һөйкәлеү. Һүҙбәйләнеш һәм ҡушма һүҙ. Нығынған һүҙбәйләнештәр.

Ябай һөйләм (11с.) Һөйләмдең грамматик нигеҙе. Эйә менән хәбәр. Эйә менән хәбәр араһында һыҙыҡ. Ябай һөйләмдең синтаксик структураһы. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре. Аныҡлаусы. Тиң һәм тиң булмаған аныҡлаусылар. Өҫтәлмәлек. Тултырыусы. Тура һәм ситләтелгән тултырыусы. Хәлдәр. Рәүеш хәлдәре. Күләм- дәрәжә хәлдәре. Урын хәлдәре. Ваҡыт хәлдәре. Шарт хәлдәре. Сәбәп хәлдәре. Маҡсат хәлдәре. Кире хәлдәр. Һөйләмдә һөйләм киҫәктәренең урынлашыу тәртибе. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәрен сағылдырыу ысулдары.

Ике һәм бер составлы һөйләмдәр (9с.) Ике составлы һөйләмдәр. Бер составлы һөйләмдәр. Бер составлы һөйләмдәрҙең төрҙәре. Билдәле эйәле һөйләм. Билдәһеҙ эйәле һөйләм. Эйәһеҙ һөйләм. Атама һөйләмдәр. Уларҙың структур һәм мәғәнәүи үҙенсәлектәре.Тулы һәм кәм

һөйләмдәр. Тиң киҫәкле һөйләмдәр. Тиң киҫәктәрҙең булыу шарттары. Тиң киҫәктәрҙең бәйләнеү юлдары. Тиң киҫәкле һөйләмдәрҙең интонацион һәм пунктуацион үҙенсәлектәре. Тиң киҫәктәр эргәһендә дөйөмләштереүсе һүҙҙәр. Тиң һәм тиң булмаған аныҡлаусылар. Тиң киҫәкле һөйләмдәрҙең стилистик мөмкинлектәре.
Һөйләм киҫәктәре менән грамматик бәйләнеше булмаған һүҙҙәр (2с.) Өндәш һүҙҙәр, уларҙың функцияһы. Өндәш һүҙҙәр эргәһендә тыныш билдәләре. Өндәш һүҙле һөйләмдәрҙең интонацияһы. Инеш һүҙ һәм инеш һөйләмдәр. Мәғәнәһе яғынан инеш һүҙ һәм инеш һөйләмдәр. Һөйләмдәрҙе һәм текстың мәғәнәүи өлөштәрен бәйләүсе сара булараҡ инеш һүҙ һәм инеш һөйләмдәрҙе ҡулланыу.

Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре (5с.) Айырымланыу тураһында төшөнсә. Айырымланыуҙың асылы һәм шарттары. Айырымланған киҫәкле һөйләмдәрҙең мәғәнәүи, интонацион һәм пунктуацион үҙенсәлектәре. Өҫтәлмәлектәрҙең айырымланыуы. Аныҡланыусыларҙың айырымланыуы тураһында. Хәл әйтемдәре һәм уларҙың үҙенсәлеге. Хәл әйтемдәренең айырымланыуы, ҡулланыу үҙенсәлектәре.
Тура һәм ситләтелгән телмәр. Диалог. Цитаталар (5с.) Икенсе кешенең телмәрен еткереү юлдары: тура һәм ситләтелгән телмәр. Тура һәм ситләтелгән телмәрле һөйләмдәрҙең синонимияһы. Уларҙа тыныш билдәләре. Диалог. Диалог аҙағында тыныш билдәләре.Цитаталар. Телмәргә цитаталар индереү ысулдары. Цитата ҡулланғанда тура телмәрле һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре.
Йыл буйына үтелгәндәрҙе ҡабатлау –дөйөмләштереү(3с.)

8 класс

Синтаксис буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау (4с.)
Ҡушма һөйләм (2с.) Ҡушма һөйләмдәр. Ҡушма һөйләмдәр өлөштәренең мәғәнәүи, структур һәм интонацион берҙәмлеге.
Теҙмә ҡушма һөйләмдәр(7с.)

1.Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәр тураһында дөйөм төшөнсә, уларҙа тыныш билдәләре.теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙең өлөштәре араһында мәғәнәүи мөнәсәбәт, был мөнәсәбәттәрҙең интонацион һәм пунктуацион сағылдырылышы. Теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләмдәр тураһында дөйөм төшөнсә, уларҙа тыныш билдәләре. Теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙә ҡулланылған теркәүестәр: йыйыу, ҡаршы ҡуйыу, бүлеү-ҡабатлау, һығымта яһау, аныҡлау теркәүестәре һәм мөнәсәбәт һүҙҙәр.

2.Теркәүесле һәм теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙе дөрөҫ интонация менән уҡыу, уларҙы һөйләү һәм яҙма телмәрҙә ҡулланыу күнекмәләрен үҫтереү, ул төр ҡушма һөйләмдәргә синтаксик төпсөү яһай белеү.
Эйәртеүле ҡушма һөйләмдәр (17с.)

1. Эйәртеүле ҡушма һөйләм, уның төҙөлөшө. Баш һәм эйәрсән һөйләмдәр. Эйәрсән һөйләмдәрҙең баш һөйләмгә бәйләнеп килеү саралары: 1)теркәүестәр, 2)бәйләүестәр, 3)килеш ялғауҙары, 4)интонация, 5)мөнәсәбәт һүҙҙәр.

Баш һәм эйәрсән һөйләмдәрҙең араһындағы мәғәнәүи бәйләнеш, структур, синтаксик бәйләнеш саралары характеры буйынса эйәртеүле ҡушма һөйләм төрҙәре. Эйәртеүле ҡушма һөйләм классификацияһы. Эйәрсән һөйләмдәрҙең төрҙәре, улар эргәһендә тыныш билдәләре: эйә, хәбәр, аныҡлаусы, тултырыусы эйәрсән һөйләмдәр. Хәл һөйләмдәр: ваҡыт, урын, рәүеш, күләм-дәрәжә, маҡсат, сәбәп, шарт һәм кире эйәрсән һөйләмдәр.

2. Һөйләм киҫәктәрен, айырымланған эйәрсән киҫәктәрҙе, хәл әйтемдәрен эйәрсән һөйләмдәрҙе, теркәүесһеҙ һәм теркәүесле ҡушма һөйләмдәрҙе дөрөҫ интонация менән уҡыу, уларҙы телмәрҙә стилистик маҡсатта ҡулланыу күнекмәләре.Ҡушма һөйләмдәргә телдән һәм яҙып синтаксик һәм пунктуацион төпсөү күнекмәһен үҫтереү.
Ҡатмарлы синтаксик конструкциялар (7с.)

1. Ҡатмарлы синтаксик конструкциялар. Ҡатмарлы синтаксик конструкциялар рәтенә ингән һөйләмдәр. Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәр тураһында дөйөм төшөнсә. Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре. Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәр тураһында

дөйөм төшөнсә.Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре. Теҙем тураһында дөйөм төшөнсә. Уларҙың стилистик роле.

2.Ҡатмарлы синтаксик төҙөлмәләрҙе дөрөҫ интонация менән уҡыу күнекмәһе, шул уҡ тип һөйләмдәрҙе һөйләү һәм яҙма телмәрҙә ҡулланыу күнекмәһен үҫтереү.

Тыныш билдәләре (6с.) Һөйләм аҙағындағы тыныш билдәләре. Өтөрҙөң ҡуйылыу осраҡтары. Нөктәле өтөр. Һыҙыҡ. Ике нөктә.
5-8 класта үтелгәндәрҙе ҡабатлау (3с.)

9 класс

Инеш. Тел тураһында дөйөм төшөнсә (4с.) Йәмғиәт тормошонда телдең роле. Башҡорт теле – башҡорт халҡының милли теле һәм Башҡортостан Республикаһының дәүләт теле. Уның башҡа телдәр араһындағы урыны. Башҡорт теленең төрки телдәр төркөмөнә ҡарауы һәм ҡәрҙәш телдәр.
1 бүлек (3с.) Әҙәби тел һәм диалект тураһында төшөнсә. Башҡорт теленең диалекттары. Башҡорт теле һәм һөйләштәренең ҡайһы бер үҙенсәлектәре. Ике теллелек.
2 бүлек (8с.) Башҡорт әҙәби теленең стилдәре. Стилистика тураһында төшөнсә. Хәҙерге башҡорт теленең стилдәре: фәнни, публицистик, рәсми йәки эш ҡағыҙҙары, матур әҙәбиәт теле Уларҙың төп үҙенсәлектәре.
3 бүлек (7с.) Һүрәтләү саралары тураһында төшөнсә. Эпитет. Сағыштырыу. Метафора. Синонимдар һәм уларҙы телмәрҙә ҡулланыу. Грамматик синонимдар, уларҙы телмәрҙә ҡулланыу. Антонимдар. Омонимдар. Тасуирлауҙа антитезаны файҙаланыу. Һүҙҙе һәм уның формаларын телмәрҙә дөрөҫ ҡулланыу.
5-9 класта үтелгәндәрҙе ҡабатлау-йомғаҡлау (15 с.) Фонетика. Орфоэпия. Орфография. Лексика. Башҡорт теленең һүҙлектәре. Һүҙъяһалыш. Морфология. Синтаксис һәм пунктуация. Ябай һөйләм. Ябай һөйләм төрҙәре. Ҡушма һөйләмдәр. Теҙмә ҡушма һөйләм. Эйәртеүле ҡушма һөйләмдәр. Эйәрсән һөйләм төрҙәре. Ҡатмарлы ҡушма һөйләмдәр. Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәр. Теҙемдәр. Ҡатнаш ҡушма һөйләм.

VII класс өсөн тематик план(Аҙнаһына ике дәрес, 68 сәғәт)

№	Дәрес темаһы
1	**Башҡорт теле-беҙҙең туған телебеҙ.**
	Үтелгәндәрҙе ҡабатлау.
2	Фонетика, орфография,орфоэпия буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлу.
3	Морфология һәм лексика.
4	**Инеш контроль диктант** «Көҙгө төн»
	Синтаксис һәм һүҙбәйләнеш.
5	Синтаксистың төп маҡсаты.
6	Һүҙбәйләнеш һәм һөйләм
7	Һүҙбәйләнештең яһалыу юлдары
8	Өйрәтеүле инша
9	Эйәртеүле бәйләнеш төрҙәре
10	Ярашыу
11	Башҡарылыу
12	Йәнәшәлек
13	Һөйкәлеү
14	**Контроль диктант № 1** «Ҡурай байрамы»
15	Һүҙбәйләнеш һәм ҡушма һүҙ.
16	Ныгынған һүҙбәйләнештәр.
17	Инша .Ә. Лотфуллиндың «Хушлашыу» картинаһы б/са
18	Өйрәтеүле изложение
	Ябай һөйләм. Һөйләмдең баш киҫәктәре.

19	Эйә менән хәбәр. Эйә һәм хәбәр араһында һыҙыҡ.
20	Өйрәтеүле инша
21	Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре.Аныҡлаусы.
22	Тиң һәм тиң булмаған аныҡлаусылар
23	Өйрәтеүле изложение
24	Өҫтәлмәлек.
25	Тултырыусы. Туры һәм ситләтелгән тултырыусы.
26	Рәүеш, күләм-дәрәжә хәлдәре
27	Урын һәм ваҡыт хәлдәре.
28	Өйрәтеүле изложение
29	Шарт, сәбәп хәлдәре
30	Маҡсат һәм кире хәлдәр
31	**Контроль диктант № 2** «Бал»
32	Һөйләмдә һөйләм киҫәктәренең урынлашыу тәртибе һәм үтелгәндәрҙе ҡабатлау.
33	Өйрәтеүле инша«Композитор З. Исмәғилев»
34	Эш ҡағыҙҙарын яҙырға өйрәтеү
	Ике һәм бер составлы һөйләмдәр.
35	Ике һәм бер составлы һөйләмдәр.
36	Билдәле эйәле һөйләм.
37	Билдәһеҙ эйәле һөйләм.
38	Эйәһеҙ һөйләм.
39	Атама һөйләм.
40	Өйрәтеүле инша
41	Тулы һәм кәм һөйләмдәр
42	Өйрәтеү изложениеһы
43	Тиң киҫәкле һөйләмдәр.
44	Тиң киҫәктәр эргәһендә тыныш билдәләре
45	Тиң киҫәктәр эргәһендә дөйөмләштереүсе һүҙҙәр
46	Өйрәтеүле диктант
	Өндәш һәм инеш һүҙҙәр
47	Өндәш һүҙ. Өндәш һүҙҙәр эргәһендә тыныш билдәләре.
48	Инеш һүҙ һәм инеш һөйләмдәр.
49	Өйрәтеүле инша
	Һөйләмдең айырымланған киҫәктәре, тура телмәр, үтелгәндәрҙе ҡабатлау
50	Айырымланыу тураһында төшөнсә. Өҫтәлмәлектәрҙең айырымланыуы.
51	Аныҡлаусыларҙың айырымланыуы.
52	**Контроль диктант № 3** «Төньяҡ амурҙары»
53	Хәл әйтемдәре һәм уларҙың үҙенсәлектәре
54	Контроль изложение
55	Хәл әйтемдәренең айырымланыуы.
56	Хәл әйтемдәренең айырымланыуы
57	Өйрәтеүле инша
58	Тура һәм ситләтелгән телмәр.
59	Тура телмәрле һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре.
60	Тура телмәрле һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре.
61	Өйрәтеүле изложение
62	Диалог.
63	Контроль инша

64	**Контроль диктант № 4** «Милли көрәш»
65	Эш ҡағыҙҙарын яҙырға өйрәтеү
66	Һүҙбәйләнеш. Ҡабатлау
67	Ике һәм бер составлы һөйләмдәрҙе ҡабатлау
68	Йыл буйынса үтелгәндәрҙе йомғаҡлау

VIII класс өсөн тематик планы (Аҙнаһына ике дәрес, 68 сәғәт)

№	Дәрес темаһы
	Синтаксис буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау
1	Ябай һөйләм.
2	**Инеш контроль диктант** «Французлдарға ҡаршы һуғыш»
3	Ике,бер составлы һөйләмдәр
4	Һөйләмдең тиң,айырымланған киҫәктәре.
5	Тура,ситләтелгән телмәр.
6	Өйрәтеүле изложение
	Ҡушма һөйләм
7	Ҡушма һөйләм тураһында үтелгәндәрҙе ҡабатлау
8	Ҡушма һөйләм тураһында дөйөм төшөнсә
9	Теҙмә ҡушма һөйләм
10	Теҙмә ҡушма һөйләм
11	Өйрәтеүле инша «Рәхмәт һиңә, уҡытыусым!»
12	Теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләм
13	Теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре
14	Теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре
15	**Контроль диктант № 1**«Ноябрь – ҡыш ҡапҡаһы»
16	Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләм
17	Изложение
18	Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдә тыныш билдәләре
19	Баш һәм эйәрсән һөйләм
20	Өйрәтеүле изложение
21	Эйәрсән һөйләмдең баш һөйләмгә эйәреү саралары.Тыныш билдәләре.
22	Эйәрсән һөйләмдең баш һөйләмгә эйәреү саралары.Тыныш билдәләре
23	Өйрәтеүле изложение
24	Эйә һөйләм
25	Эйәрсән хәбәр һөйләм
26	Аныҡлаусы һөйләм
27	Өйрәтеүле инша
28	Тултырыусы һөйләм
29	Ваҡыт һөйләм
30	Контроль изложение
31	Урын һөйләм
32	Сәбәп һөйләм
33	**Контроль диктант № 2** «Әсәйемде һағынғанда»
34	Өйрәтеүле инша
35	Маҡсат һөйләм
36	Өйрәтеүле изложение
37	Рәүеш һөйләм
38	Өйрәтеүле диктант
39	Күләм – дәрәжә һөйләм
40	Сағыштырыу һөйләм
41	Өйрәтеүле инша
42	Шарт һөйләм
43	Кире һөйләм
44	Контроль инша
45	Эйәрсән һөйләм төрҙәре.Ҡабатлау.
46	Ҡатмарлы синтаксик төҙөлмәләр.Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәр
47	Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмгә синтаксик анализ яһау

48	Өйрәтеүле изложение
49	Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре
50	Ҡатнаш ҡушма һөйләм
51	Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре
52	**Контроль диктант № 3** «Үҙебеҙ һаҡламаһаҡ, кем һаҡлар?»
53	Теҙемдәр
54	Контроль изложение
55	«Ҡушма һөйләм» темаһын ҡабатлау
	Тыныш билдәләре ҡуйылышы
56	Тыныш билдәләре ҡуйылышын ҡабатлау,дөйөмләштереү.Һөйләм аҙағында тыныш билдәләре
57	Нөктә, күп нөктә ҡуйылыу осраҡтары
58	Һорау, өндәү билдәһе
59	Контроль инша Ә.Лотфуллиндың «Өс ҡатын» картинаһы буйынса
60	Өтөр ҡуйылыу осраҡтары
61	Өйрәтеүле изложение
62	Нөктәле өтөр ҡуйылыу осраҡтарын
63	Ике нөктә, һыҙыҡ ҡуйылыу осраҡтары
64	Өйрәтеүле инша
65	Эш ҡағыҙҙарын яҙырға өйрәтеү
66	Эш ҡағыҙҙарын яҙырға өйрәтеү
67	**Контроль диктант № 4** «Айыу»
68	VIII класта үтелгәндәрҙе ҡабатлау

IX класс өсөн тематик план (Аҙнаһына ике дәрес,66 сәғәт)

№	Дәрес темаһы
	Тел – халыҡтың мәңге тере тарихы
1	Тел фәнен ни өсөн өйрәнергә кәрәк?
2	**Инеш контроль диктант** «1944 йылдың яҙы»
3	Тел тур-да дөйөм төшөнсә. Тел – үҫә барыусы ижтимағи күренеш
4	Башҡорт теле –башҡ.халҡының милли теле
5	Башҡ. теле башҡа ҡәрҙәш телдәр араһында
6	Өйрәтеүле изложение «Рухи хазина»
	Әҙәби тел һәм диалект
7	Әҙәби тел һәм диалект, башҡорт теленең диалекттары
8	Башҡорт әҙәби теле һәм уның үҫеше
9	Ике теллелек
10	Контроль изложение «Уралда арыҫландар йәшәгәнме»
	Башкорт теленең стилдәре
11	Башҡорт теленең стилдәре. Телмәр мәҙәниәте
12	Функциональ стилдәр
13	Йәнле һөйләү стиле
14	Өйрәтеүле инша
15	**Контроль диктант № 1** «Әй буйында»
16	Эш ҡағыҙҙарын яҙырға өйрәтеү
17	Матур әҙәбиәт стиле
18	Фәнни стиль
19	Публицистик стиль
20	Рәсми эш ҡағыҙҙары стиле
21	Эш ҡағыҙҙарын яҙырға өйрәтеү
22	Хаттар стиле

23	Контроль инша. Хат яҙыу
	Һүрәтләү саралары
24	Һүрәтләү саралары
25	Ижади диктант «Карузо»
26	Эпитет
27	Сағыштырыу
28	Өйрәтеүле изложение
29	Метафора
30	Синонимдар,уларҙы телмәрҙә ҡулланыу
31	Изложение
32	Грамматик синонимдар
33	**Контроль диктант № 2** «Аҡ ҡайын»
34	Өйрәтеүле инша «Яңы йылға яңы теләктәр»
35	Тасуирлауҙа антитезаны файҙаланыу
36	Һүҙҙе,уның форм.-рын телмәрҙә ҡулланыу
37	Өйрәтеүле изложение
	V-IX кластарҙа үтелгәндәрҙе ҡабатлау
38	Фонетика
39	Һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәр
40	Сингармонизм,тартын. өндәрҙең ярашыуы
41	Өйрәтеүле инша
42	Ижек,баҫым
43	Өйрәтеүле изложение
44	«Фонетика» бүлеген ҡабатлау
45	Орфоэпия.Орфография.
46	Интонация.Ритмик төркөмдәр.
47	Изложение
48	Лексика
49	«Лексика» темаһын ҡабатлау
50	Инша
51	Башҡорт теленең һүҙлектәре
52	**Контроль диктант № 3** «Ҡамыр батыр»
53	Башҡорт теленең һүҙлектәре
54	Үтелгәндәрҙе ҡабатлау
55	Һүҙьяһалыш
56	Өйрәтеүле изложение
57	Морфология.Исем.
58	Морфология. Сифат.
59	Өйрәтеүле инша
60	Морфология. Һан.
61	Морфология.Ҡылым.
62	Өйрәтеүле изложение
63	Орфография
64	**Контроль диктант № 4** «Туған тел»
65	Синтаксис. Пунктуация.
66	Үтелгәндәрҙе ҡабатлау